

Kiskunsági
Nemzeti Park

GRASSLANDHU

ÁRTÉRI MOCSÁRRÉTEK

Az alföldi mezőség és a homokhátságok közé eső vagy azokat körülölelő nem szikes talajú rétság hazánk legkiterjedtebb élőhelyi komplexe. Alapvetően ártéri erdők irtásain alakultak ki, amelyeket legeltetéssel vagy kaszálással tartanak fenn. Az Alföld rétségein belül legnagyobb volumenben különböző mértékben kiszáradt mocsárréteket találunk. Az úgynevezett ártéri mocsárrétek Európában zömmel a Pannon biogeográfiai régióban, és ezen belül elsősorban hazánkban fordulnak elő. Legnagyobb állományaik a Duna és a Tisza egykori árterein találhatóak. Természetvédelmi értékük kiemelkedő, mivel az Alföld füves területeinek zömét ez a vegetációtípus teszi ki.

Az ártéri mocsárrétek a Kárpát-medence kontinentális hatás alatt álló síkságain, a folyóvölgyek vagy egyéb mélyfekvésű, alacsonyabb térszintű, időszakos folyó vagy belvízi elöntést kapó részein jöttek létre. Mivel nem szikes talajú (mélyben sós réti talajok gyakran előfordulnak) élőhelyek, így jó termőhelyi adottságokkal rendelkeznek. Mentett oldali részein a belvízi elöntések ellenére élőhelyeiket gyakran beszántják.

Az „ártéri mocsárrétek”, mint Natura 2000 kiemelt élőhelytípusba (Natura 2000 élőhelykód: 6440) két vegetációtípus tartozik: a „mocsárrétek” (Ánér: D34) és a magasabb felépítésű „ártéri és mocsári magaskórósok árnyas-nyirkos szegélynövényzet” (Ánér: D6).

Legnagyobb kiterjedésű állományai a Duna és a Tisza folyók völgyeiben vannak, de jelentős kiterjedésűek lehetnek a homokvidékek mélyebb fekvésű, nem láposodó medencéiben is. Potenciális kiterjedésüknek (~64.000 ha) zöme hazánkban található (50.000 ha), ez Magyarország gyepterületeinek 7%-a.

Az Alföld szinte minden tájegységében és helyenként a dombvidékeken is megmutatkozó ártéri mocsárrétek a nagy területük és különféle élőhelyi adottságok miatt rendkívül változatos fajösszetételűek lehetnek. A vegetáció társulásait nagyobb tűrőképességű fajok alkotják, mivel a tavaszi elöntéseket követő nyári kiszáradást is el kell viselniük. A szélsőségesebb értékek között mozgó, szinte állandóan változó környezeti faktorok nem kedveznek a reliktum fajok fennmaradásának.

Az ártéri mocsárrétek általában vízfolyások mentén alakulnak ki, ahol réti öntéstalaj vagy lejtőhordaléktalaj a jellemző. Tőzeges talajon általában nem jellemzőek, de lápmedencék szélein gyakran megjelenő vegetációtípus lehet. Valódi szikes talajon nem tud kialakulni, ugyanakkor mélyben sós talajon nagy kiterjedésű állományait ismerünk.

Élőhelyeiket elsősorban a beszántások, az erdősítés vagy spontán beerdősödés és az özönnövények nagyon erős nyomása veszélyeztetik. A mentett oldalra kerülő mélyben sós területeik egy része a folyószabályozást követően kisebb vagy nagyobb mértékben elszikesedett (elsősorban a Tisza völgyében), egykori élőhelyeiken cickórós puszták dominálnak.

A mocsári nőszirm a magassásos állományok jellemző faja. Fotó: Bán Csaba

Növényzet

Az ártéri mocsárrétek zárt, egyenletesen magas növényzetűek, általában nedves, de nyárra kiszáradó öntéstalajokon alakultak ki. Állományaik zöme az erdők irtása és lápok degradációja révén jött létre, fennmaradásuk állandó kezelést igényel. Ismertek olyan lazább lombkoronájú ligeterdők, amelynek aljnövényzetére a mocsárréti fajok a jellemzőek, valamint olyan fátlan mocsárrét foltok is, ahol évtizedek óta nem volt kezelés és nincs jele a beerdősödésnek. Kontinentális élőhelyként jól elviseli a rövidebb-hosszabb ideig tartó kiszáradást. Ekkor állományaik átalakulhatnak szárazabb típus felé, majd a klíma csapadékosabbá válásával a magkésletből újra képes regenerálódni az eredeti fajkészlet.

Az ártéri mocsárrétek fajai között nem találunk csak erre a típusra jellemző karakterfajokat, ezek zömében hazánkban általánosan elterjedt kétszikűekből állnak. Lápi környezetben kétszikűekben általában gazdagabb állományokkal találkozhatunk; hullámtéri vagy szárazabb típusaik fajkészlete viszont fajszegevényebb.

Az ártéri mocsárrétek egyszikű vázfajai egy métert is elérő állományokat alkotnak; ezek a fehér tippán (*Agrostis stolonifera*), a réti ecsetpázsit (*Alopecurus pratensis*), a gyepek sédbúza (*Deschampsia caespitosa*), a réti csenkesz (*Festuca pratensis*), a réti sás (*Carex distans*) a réti és a sovány perje (*Poa pratensis*, *P. trivialis*), a pántlikafű (*Phalaris arundinacea*). Nedvesebb részeken az ártéri és mocsári magaskórósok fajaival találkozunk, szárazabb vagy degradáltabb foltjaikban pedig pusztai elemek feldúsulását és egyben a gyeppmagasság csökkenését tapasztaljuk.

Évelő kétszikűekben általában gazdag réttípus, jellemző karakterfajai más vegetációtípusban is előforduló, általánosan elterjedt fajok hazánkban, mint a réti és a kúszó boglárka (*Ranunculus acris*, *R. repens*), a fehér here (*Trifolium repens*), az indás pimpó (*Potentilla reptans*), a pénzlevelű lizinka (*Lysimachia nummularia*), a réti kakukkszegfű (*Lychnis flos-cuculi*), az orvosi ziliz (*Althaea officinalis*) a réti peremizs (*Inula britannica*), a szürke aszat (*Cirsium canum*), a réti imola (*Centaurea jacea*) a gyíkhagyma (*Allium angulosum*) és az őszi kikerics (*Colchicum officinale*).

Nedvesebb foltokon a magassásos állományok jellemző fajai is megjelenhetnek: róka-, éles, parti és mocsári sás (*C. vulpina*, *C. acuta*, *C. riparia*, *C. acutiformis*), a mocsári nőszirm (*Iris pseudacorus*), a fekete nadálytő (*Symphytum officinale*), mocsári tisztessű (*Stachys palustris*), mocsári galaj (*Galium palustre*),

Fekete gyalogcincér. Fotó: Kovács Sándor

Orvosi ziliz. Fotó: Aradi Eszter

közönséges lizinka (*Lysimachia vulgaris*). Lápterületeken, lefolyástalan medencékben a kékperjés lárterek fajai is előkerülhetnek, mint a sárga borkóró (*Thalictrum flavum*), az őszi vérfű (*Sanguisorba officinalis*), az erdei angyalgyökér (*Angelica sylvestris*), a festő zsoltina (*Serratula tinctoria*), a réti kakukktorma (*Cardamine pratensis*), a csikorgófű (*Gratiola officinalis*). Ligeterdők szomszédságában vagy azok helyén létrejött mocsárréteken előfordulhatnak eredetileg ligeterdei fajok is, mint a védett nyári tőzike (*Leucojum aestivum*).

A mocsárrétek degradációjával vagy szárazodásával gyakrabban jelennek meg a kaszálórétekkel közös fajok, mint a csomós ebír (*Dactylis glomerata*), a réti here (*Trifolium pratense*), közönséges és őszi oroslánfag (*Leontodon hispidus*, *L. autumnalis*), tejoltó galaj (*Galium verum*), pasztinák (*Pastinaca sativa*).

Állatvilág

Az általában nedves, ugyanakkor gyakran és tartósan kiszáradó élőhely lévén állatvilágában specialista fajokat nem találunk. Ahogy a növényvilágban, úgy az állatok között is nagy elterjedésű, közönséges fajokat találunk, a talaj nedvességének függvényében hol nedvességkedvelő fajok, hol a szárazabb élőhelyek fajai válnak, illetve válhatnak jellemzővé a mocsárréteken. Ez alól kivételt jelentenek a lassan, általában kis területen mozgó puhatestűek és a kifejezetten mocsári növényfajokhoz ragaszkodó táplálékspecialista rovarfajok.

A látványosabb (közepes méretű) szárazföldi csigák közül kifejezetten a rétek karakter- és tömegfajának is tekinthető tejfehér csiga (*Monacha cartusiana*) a vaskor aktív és nagy területekre kiterjedő erdőirtásaik időszakában jelent meg a Kárpát-medencében, és lett mára a leggyakoribb csigafajunk. Megjelenése valószínűleg egybeesik az ártéri mocsárrét kialakulásával, illetve szétterjedésével. A tejfehér csiga és a hazánkban szintén nagyon gyakori, nagyobb méretű pannon csiga (*Caucasotachea vindobonensis*) elsősorban a zöld növényi részeken vagy kórókon táplálkozik, ugyanakkor a csigák zöme apró talajlakó állat.

A nagy tűzlepke alföldi és dombvidéki ártéri mocsárrétek védett karakterfaja. Fotó: Puskás József

Mocsárrétek keresztesvirágú fajain fejlődik a hajnalpír lepke. Fotó: pixabay

A rétek talajlakó csigáinak karakterfajai a sima gyepecsiga (*Vallonia pulchella*) és a törpecsiga (*Vertigo pygmaea*).

A talajfauna rovarvilága jóval gazdagabb a csigákénál. Meghatározó ragadozói a futóbogarak, amelyek közül az ártéri mocsárréteken általában a rezes és ragyás futrinkát (*Carabus cancellatus*, *C. urlichii*) találjuk. A kisebb méretű futóbogarak rendkívül sok faja közül a legszínpompásabb, a nevükhöz méltó, kellemetlen szagú bűzfutók (*Chlaenius spp.*). A növényi részekkel táplálkozó fajok közül, a lárvakorban a fűvek gyökereit fogyasztó gyalogcincérek meghatározó elemei a nyílt élőhelyeknek. Az ártéri mocsárréteken általában a fekete és a kétsávos gyalogcincér (*Dorcadion aethiops*, *D. pedestre*) a legjellemzőbb fajok, de a szárazabb gyepek fajai is gyakori vendégek, mint a nyolcsávos gyalogcincér (*D. scopoli*) és a déli részekre jellemző, hazánkban védett kétsávos földcincér (*Neodorcadion bilineatum*).

A zöld növényi részeket fogyasztó sáskák és szöcskék számos fajával találkozhatunk, mint a kis és nagy kúpféjű szöcske (*Conocephalus fuscus*, *Ruspolia nitidula*) vagy a tengerzöld sáska (*Aiolopus thalassinus*). Szintén jellemző, de egyre ritkuló, hűvösebb, inkább a dombvidékekre jellemző faj a nagyméretű, röpképtelen, hazánkban védett fogasfarkú szöcske (*Polysarcus denticauda*). Ragadozó fajok közül a szintén nagyméretű szemölcsevő szöcske (*Decticus verrucivorus*) gyakori lehet a mocsárrétek talajközeli részein.

A poloskák közül a feltűnő színű csikos poloska (*Graphosoma lineatum*) az ernyős virágzatú növényfajokon szívogat. Szintén az ernyős virágú növényfajokra rakja petéit hazánk egyik legszebb pillangófaja a fecskéfarkú lepke (*Papilio machaon*). A mocsárrétek keresztesvirágú fajain fejlődnek a fehérlepkék közé tartozó hajnalpír lepke (*Anthocharis cardamines*) és hazánk leggyakoribb nappali lepkéje a répilepke (*Pieris rapae*). Igazi mocsárrétlakó éjjeli lepkefaj a törpe szender (*Proserpinus proserpina*).

Élőhelyre jellemző közösségi jelentőségű fajok

Nagy tűzlepke (*Lycaean dispar*)

Az alföldi és dombvidéki ártéri mocsárrétek karakterfajának is tekinthető higrofil faj, amely jellemző lehet lápréteken, magassárréteken és szikes mocsárréteken egyaránt, de előfordul kisebb, nedves réti élőhely-fragmentekben, patak- és csatornapartokon egyaránt. Ma még hazánk jellemző, gyakori fajának tekinthető. A klíma szárazodásával és rossz élőhelykezeléssel állományaik drasztikusan lecsökkenhetnek, és egyes területekről évekre el is tűnhet.

Tápnövényei a különböző lórom fajok (*Rumex spp.*), mint a tavi és a vízi lórom (*Rumex hydrolapathum*, *R. aquaticus*), gyakori, jellemző és a zavarást viszonylag jól tűrő növényfajok. Két nemzedéke van május-június és július-augusztus hónapokban. Az első nemzedék lepkéi nagyobb méretűek.

A haris állománya egész Európában csökkenőben van. Fotó: Ron Knight

Haris (*Crex crex*)

Fokozottan védett vonuló madárfajunk. Élőhelyei elsősorban az üde kaszálórétek, ártéri gyeppek és mocsárrétek, ahol a növényzet magaskórós jelleget mutat vagy magassága eléri azt. Legjellemzőbb fészkelőhelyei a folyókat kísérő mocsárrétek és kaszálók. A telőhelyeikről megérkező hímek territóriumot foglalnak április végén, május elején az alkalmas élőhelyeken. Ilyenkor éjjel hallható jellegzetes, rekedtes hívóhangjuk. A madarak rejtőzködő életmódot folytatnak, zömében a magas vegetációban bujkálnak, ezért ritkán pillanthatók meg repülés közben. A tojó a magas gyep rejtekében, a talajfelszínen készíti el fészket. A kótlást követő 15. napon kelnek ki a csibék és egyhónapos korukra válnak röpképesé, addig az anyjukat követve a földön mozognak. Életmódjából fakadóan különösen érzékeny élőhelyeinek gyepgazdálkodására, amely egyben a legnagyobb veszélyeztető tényező is. Ebből következik, hogy a védelmének elsődleges szempontja az élőhelykezelések megfelelő kivitelezése. A faj megőrzése érdekében a július végi kaszálás fogadható csak el, valamint különösen fontos a munkavégzés során használt vadriasztó lánc alkalmazása és a megfelelően lassú munkavégzés. Az agrár-környezetgazdálkodási program harisvédelmi célprogramja biztosítja a gazdálkodók kompenzációját a költés biztonsága érdekében késleltetett kaszálásokból adódó jövedelemkiesésért.

Gyakori inváziós növényfajok

A folyóártéri nedves gyeppek és mocsárrétek leggyakoribb idegenhonos növényfajai a magas aranyvessző (*Solidago gigantea*), a kanadai aranyvessző (*Solidago canadensis*) és a gyalogakác (*Amorpha fruticosa*). Az ártereken az elmúlt évtizedben jelent meg és rohamosan terjed a közönséges selyemkóró (*Asclepias syriaca*), aminek jövőbeli térnyerése potenciálisan veszélyezteti az életközösséget.

A **cserjés gyalogakác** elsősorban ártéri területeken jelenik meg tömegesen, de csatornák partján, erdei nyiladékokban, erdőszegélyeken és bolygatott területeken is megtalálható, ahonnan a gyepekre is átterjed. Nagyszámú és hosszú életképességű magot terem, vegetatív sarjképzése és megújuló képessége kiváló. Sűrű hajtásrendszere erősen árnyékol, állományainak záródása esetén kiszorítja az őshonos vegetáció fajait. Avara nitrogénben dúsítja a talajt, valamint allelopatikus hatású. Erős tősarjképző tulajdonsága ellenére vegyszermentes visszaszorítása lehetséges. A már záródott, idős állományok nagy mennyiségű zöld tömegétől a téli időszakban szárazúzással szabadulhatunk meg. Területtől függően pár szárazúzást követően a fiatal hajtások már kaszálhatók és legeltethetők. Friss hajtásait a szürkemarha legeli, valamint a sűrűbb állományokban végzett legeltetés felnyitja az élőhelyeket. A kezelést évi több alkalommal szükséges elvégezni a vegetációs periódusban, míg a legeltetésnél a rendszeres tarra rágatás a kívánatos.

A Natura 2000 hálózatba tartozó földrészleten a gazdálkodónak gondoskodnia kell a 269/2007. (X. 18.) Korm. rendeletben szereplő inváziós és termőhely-idegen növényfajok megtelepedésének és terjedésének megakadályozásáról, továbbá állományuk visszaszorításáról mechanikus védekezéssel vagy speciális növényvédő szer kijuttatásával.

A törpe szender imágója alkonyatkor aktív, április végétől június közepéig repül. Fotó: Wikimedia/Lucarelli

A gyalogakác agresszíven terjedő inváziós faj. Fotó: Kiss-Czakó Imre

Fotó: Aradi Eszter

A LIFE IP GRASSLAND-HU
(LIFE17 IPE/HU/000018) projekt az Európai Unió
LIFE Programjának támogatásával valósul meg.

Kiadja: Kiskunsági Nemzeti Park Igazgatóság, 6000 Kecskemét, Liszt Ferenc u. 19.
Tel.: +36 76/482-611, e-mail: titkarsag@knp.hu www.knp.hu, www.facebook.com/KiskunsagiNemzetiPark
Grafika: Szűcs Ferenc, Szöveg: Danyik Tibor, Borítófotók: Aradi Eszter
Fotók: Aradi Eszter, Bán Csaba, Kiss-Czakó Imre, Kovács Sándor, Pixabay, Puskás József, Wikimedia
A pannon gyepek és kapcsolódó élőhelyek hosszú távú megőrzése az Országos Natura 2000 Priorizált
Intézkedési Terv stratégiai intézkedéseinek megvalósításával (LIFE17 IPE/HU/000018)
www.grasslandlifeip.hu, fb.com/grasslandlifeip